

Τα δημόσια αγαθά ως πεδίο ταξικής πάλης

της ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Editorial

Το τραγικό δυστύχημα στα Τέμπη έφερε στο προσκήνιο το ζήτημα των δημόσιων-κοινωνικών αγαθών, τον ρόλο του κράτους και των ιδιωτικών-καπιταλιστικών επιχειρήσεων στα πεδία αυτά, καθώς και τα αναγκαία στοιχεία που πρέπει να χαρακτηρίζουν μια απελευθερωτική οπτική επ' αυτών των ζητημάτων, η οποία τοποθετείται από τη σκοπιά της ανατροπής και της κοινωνικής χειραφέτησης. Προφανής η ανάγκη, συνεπώς, να σκιαγραφηθεί αυτή η οπτική τόσο σε επίπεδο μαζικής πάλης και πολιτικών στόχων, όσο και σε επίπεδο βαθύτερης θεωρητικής ανάλυσης. Το παρόν εστιάζει σε αυτή τη δεύτερη πλευρά.

Με τον όρο δημόσια-κοινά αγαθά εννοούνται εμπράγματα (υλικά) ή μη αγαθά και υπηρεσίες που καλύπτουν ανθρώπινες ανάγκες κι αφορούν ταυτοχρόνως και παράλληλα πολλούς ανθρώπους-σχετίζονται, δηλαδή, με την ικανοποίηση αναγκών όχι ενός μόνο «καταναλωτή» αλλά πολλών – κι αυτό την ίδια στιγμή, με παράλληλη χρήση και για μεγάλα χρονικά διαστήματα.

Κάποια από αυτά τα αγαθά είναι δημιουργημένα της φύσης (φυσικοί πόροι, νερό, δάση, ακτές, εκτάσεις γης, μεταλλεύματα-υδρογονάνθρακες-σπάνιες γαίες, ιαματικές πηγές κ.ά.) και καλύπτουν ανθρώπινες ανάγκες είτε όπως ακριβώς υπάρχουν είτε αφού προηγηθεί μια κάποια ανθρώπι-

νη παρέμβαση, ο χαρακτήρας της οποίας εξαρτάται από το πλαίσιο των κοινωνικών σχέσεων εντός του οποίου γίνεται αυτή η παρέμβαση. Άλλα δημιουργήθηκαν εξ υπαρχής και σε διάφορες φάσεις με την –επίσης κοινωνικοπολιτικά καθορισμένη– ανθρώπινη παρέμβαση ή δραστηριότητα: υποδομές μεταφορών (δρόμοι, λιμάνια, διώρυγες, αεροδρόμια κ.λπ.) και το έργο της μεταφοράς ανθρώπων ή εμπορευμάτων, δίκτυα και λειτουργικά προγράμματα επικοινωνιών, υγεία-ασφάλιση, ύδρευση-αποχέτευση, κατοικία, πολιτιστικά αγαθά, παιδεία, επιστημονικές γνώσεις-ανακαλύψεις, ενημέρωση (ραδιόφωνο, τηλεόραση, κοινωνικά δίκτυα), άθληση κ.λπ.

Το κεφάλαιο ενδιαφερόταν γι' αυτά τα αγαθά από την πρώτη στιγμή της εγκαθίδρυσης των καπιταλιστικών σχέσεων και εξακολουθεί να ενδιαφέρεται. Πρώτον, γιατί πολλά από αυτά τα αγαθά, μετατρέπόμενα σε ιδιωτική ιδιοκτησία και εντασσόμενα στη σφαίρα της εμπορευματικής παραγωγής (εν όλω ή εν μέρει, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο), αποτελούν πεδίο επικερδούς αξιοποίησης του κεφαλαίου. Δεύτερον, γιατί από το «καθεστώς» που υφίσταται σε πολλά από αυτά τα αγαθά εξαρτώνται οι όροι αναπαραγωγής τόσο της εργατικής δύναμης όσο και των κεφαλαιοκρατικών σχέσεων εν γένει. Και τρίτον, γιατί το εν λόγω «καθεστώς» επηρεάζεται από την ταξική πάλη.

Όπως και σε πολλά άλλα ζητήματα, έτσι και στα δημόσια αγαθά, η στάση του κεφαλαίου (και του αστικού κράτους) δεν είναι ίδια κι απaráλλακτη πάντα και παντού· έχει, ωστόσο, δύο σταθερές-πάγιες αφετηρίες: την πρωμοδότηση της καπιταλιστικής κερδοφορίας (συνολικά ή κάποιων καπιταλιστών) και τη διασφάλιση της πολιτικής σταθερότητας, την καθήλωση-ενσωμάτωση των εκμεταλλευόμενων μαζών εντός του αστικού πλαισίου. Οι σταθερές αυτές εξυπηρετούνται καλύτερα όχι με την ακαμψία, αλλά με την ευελιξία-μεταβλητότητα της στάσης του κεφαλαίου απέναντι στα δημόσια αγαθά. Η εν λόγω ευελιξία και η ακριβής μορφή που παίρνει κάθε φορά η παρέμβαση του κεφαλαίου και του αστικού κράτους στα δημόσια αγαθά εξαρτώνται από τα χαρακτηριστικά κάθε εποχής, από τις δυνατότητες κερδοφορίας που κάθε φορά υπάρχουν, από τις ανάγκες του κεφαλαίου εν γένει –δηλαδή, και πέρα από τη στενά οριζόμενη κερδοφορία (π.χ. η Βιομηχανική Επανάσταση οδήγησε στη δημιουργία μεγάλων πόλεων και δημιούργησε νέες ανάγκες σε επίπεδο κατοικίας, ύδρευσης-αποχέτευση κ.λπ.)–, από το επίπεδο της ταξικής πάλης και τον ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό συσχετισμό (π.χ. η έκταση που πήρε το λεγόμενο «κράτος πρόνοιας» σχετιζόταν και με τις καπιταλιστικές ανάγκες-δυνατότητες του κεφαλαίου σε μια συγκεκριμένη εποχή αλλά και με την πίεση που ασκούσαν η ταξική πάλη και το «αντίπαλο δέος» των χωρών του λεγόμενου υπαρκτού σοσιαλισμού»).

Παρότι ευέλικτη και εξαρτώμενη από τους προαναφερθέντες παράγοντες, η στάση του κεφαλαίου δεν είναι ενιαία ούτε στερείται αντιφάσεων. Δεν διαμορφώνεται από κάποιο επιτελείο (των κεφαλαιοκρατών ή κρατικό, εθνικό ή υπερεθνικό – όχι πως δεν υπάρχουν και τέτοια) ή γύρω από ένα τραπέζι, αλλά ως συνισταμένη πολλαπλών και συχνά αντιτιθέμενων συμφερόντων, διαρκών συγκρούσεων και αλληπάλληλων ανταγωνισμών –μιας και ό,τι συμφέρει έναν κεφαλαιοκράτη (π.χ. η ακριβή ενέργεια ευνοεί τον ιδιώτη παραγωγό της) δεν συμφέρει κάποιον άλλο (εν προκειμέ-

νω, τον καπιταλιστή που χρησιμοποιεί την ακριβότερη ενέργεια)–, αλλά και της ταξικής πάλης. Κι αυτό όχι μόνο σε εθνικό επίπεδο, αλλά και διεθνικά, όπου τα υποκείμενα των συγκρούσεων-ανταγωνισμών στο αστικό στρατόπεδο είναι πολυεθνικές επιχειρήσεις και αστικά κράτη. Φυσικά, μια κάποια συμπύκνωση, μια ορισμένη κυρίαρχη γραμμή πλεύσης διαμορφώνεται, και αποτυπώνεται στον έναν ή τον άλλο βαθμό στις κατευθύνσεις των αστικών κρατών ή διεθνών καπιταλιστικών ενώσεων και οργανισμών, όπως η ΕΕ, ο ΟΟΣΑ, ο ΠΟΕ, ή think tanks όπως το Φόρουμ του Νταβός κ.ά.

***

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η πρωμοδότηση της καπιταλιστικής κερδοφορίας αποτελεί ένα από τα δύο θεμέλια της στάσης του κεφαλαίου απέναντι στα δημόσια αγαθά. Αυτή μπορεί να επιτευχθεί, καταρχήν, με τη μετατροπή πολλών από αυτά σε εμπορεύματα, ώστε να παρέχονται με όρους ιδιωτικής ιδιοκτησίας, εμπορευματικής παραγωγής και ελεύθερης αγοράς· πρόκειται για μια διαρκή τάση (στο *Κομμουνιστικό Μανιφέστο* σημειωνόταν ότι οι καπιταλιστικές σχέσεις, από τη στιγμή που κυριάρχησαν, έχουν την τάση να επεκτείνονται διαρκώς, διεισδύοντας σε κάθε σφαίρα), για μια συνεχιζόμενη τάση «πρωταρχικής συσσώρευσης» και όχι για κάτι που συνέβη στο παρελθόν και έκλεισε τον κύκλο του. Σε κάποιες άλλες περιπτώσεις, η πρωμοδότηση της καπιταλιστικής κερδοφορίας μπορεί να επιτευχθεί με την –άλλοτε άλλης μορφής– παρέμβαση του συλλογικού κεφαλαιοκράτη, του αστικού κράτους, στο πλαίσιο είτε της στενά οικονομικής είτε της κοινωνικής του λειτουργίας· πρόκειται για παρέμβαση που ως κύρια πλευρά έχει τη διευκόλυνση συνολικά της κερδοφορίας και την αναπαραγωγή των καπιταλιστικών σχέσεων, ταυτόχρονα όμως παρέχει στο αστικό κράτος τη δυνατότητα να εμφανίζεται ως υπερταξικό, ως εκφραστής του «κοινού καλού», με την με ορισμένο τρόπο και εντός καπιταλιστικών ορίων-πλαίσιων κάλυψη λαϊκών αναγκών.

Γι' αυτή τη δεύτερη περίπτωση –αλλά και για άλλες πλευρές που συνθέτουν την πολύμορφη σύμπλεξη του αστικού κράτους με το κεφάλαιο– έχει χρησιμοποιηθεί ο όρος κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός. Τη βλέπουμε να εκδηλώνεται σε δημόσια αγαθά των οποίων οι υποδομές είναι ακριβές και πολύ δύσκολη η απόσβεσή τους (οπότε αυτές τις αναλαμβάνει το κράτος, με τους ιδιώτες να αναλαμβάνουν την κερδοφόρα διαχείριση) ή που η εξυπηρέτησή τους δεν είναι κερδοφόρα (π.χ. βαριά ψυχιατρικά περιστατικά, χρόνια νοσήματα). Τη βλέπουμε να εκδηλώνεται με κρατικές παρεμβάσεις που διευκολύνουν συνολικά τη λειτουργία του κεφαλαίου και την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης και των κεφαλαιοκρατικών σχέσεων εν γένει, οικονομικά και πολιτικά, αλλά και κατασταλτικά και ιδεολογικά («κράτος πρόνοιας», υποδομές ενέργειας, επικοινωνιών ή μεταφορών, διαχείριση απορριμμάτων, ύδρευση-αποχέτευση κ.ά.). Τη βλέπουμε να εκδηλώνεται ιδιαίτερα σε κρισιακές καμπές για να «διασωθούν» με επιβάρυνση των κρατικών προϋπολογισμών –δηλαδή της φορολογούμενης λαϊκής πλειονότητας– καπιταλιστικές επιχειρήσεις που χρεοκοπούν ή αντιμετωπίζουν το φάσμα της χρεοκοπίας (αυτό έκανε ο Κ. Καραμανλής μεταπολιτευτικά, όταν κατηγορήθηκε για «σοσιαλμανία», αυτό έγινε στην κρίση του 2008 με τα πακέτα «διάσωσης» των τραπεζών, αυτό έγινε και στην πανδημία με τις ενισχύσεις στις αεροπορικές εταιρείες κ.ά.). Τη βλέπουμε, τέλος, να εκδηλώνεται όταν η πίεση της ταξικής πάλης υποχρεώνει το κεφάλαιο σε παραχωρήσεις: όταν, δηλαδή, ο «δυνατός» (το κεφάλαιο) κλονίζεται, αλλά όχι τόσο ώστε να ανατραπεί και ο «αδύνατος» (εργαζόμενη πλειοψηφία) εμφανίζεται ισχυροποιημένος ώστε να αποσπάσει κάποιες κατακτήσεις, αλλά όχι τόσο ώστε να ανατρέψει συνολικά το καπιταλιστικό στάτους.

Και σε αυτή τη δεύτερη περίπτωση, πάντως, οι τρόποι με τους οποίους οι παρεχόμενες από το δημόσιο –το αστικό κράτος– υπηρεσίες τροφοδοτούν την καπιταλιστική κερδοφορία είναι πολλοί:

αυτό γίνεται άλλοτε με την τιμολογιακή τους πολιτική (π.χ., μειωμένα τιμολόγια ενέργειας ή ύδρευσης σε καπιταλιστικές επιχειρήσεις), άλλοτε με την αγορά υλικών ή υπηρεσιών σε υψηλές τιμές, άλλοτε με χαμηλότοκα δάνεια, άλλοτε με επενδυτικά κίνητρα ή φοροαπαλλαγές, άλλοτε με την αξιοποίηση των αποθεματικών ταμείων κ.ά.

***

Όπως, βέβαια, αναφέρθηκε, το σημείο ισορροπίας μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης περίπτωσης –δηλαδή, της παροχής των δημόσιων αγαθών από ιδιώτες και ανοικτά με όρους εμπορευματικής παραγωγής ή της παροχής από το αστικό κράτος και από δημόσιους φορείς– δεν είναι στατικό, εξαρτάται από ένα σύνολο παραγόντων. Στο πλαίσιο αυτό, από τις δύο τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα και μετά έχει εκδηλωθεί με σαφή τρόπο μια παγκόσμια τάση ιδιωτικοποίησης-αποκρατικοποίησης των δημόσιων αγαθών, ένταξής τους στη σφαίρα της διευρυμένης εμπορευματικής παραγωγής. Στην τρέχουσα φιλολογία, αυτή η τάση έχει συνδεθεί με τον λεγόμενο ρηγανοθατασρισμό ή νεοφιλελευθερισμό. Τι την τροφοδοτούσε; Μπορούμε να επιστήνουμε τέσσερις παράγοντες:

α. Η μεγάλη κρίση του 1973-75 (και η δεύτερη φάση της το 1980-82) και η συναφής με αυτήν πτώση των ποσοστών κερδοφορίας του κεφαλαίου, έστρεψε προς τα εκεί πολλούς κεφαλαιοκράτες (δηλ. υπερσυσσωρευμένα κεφάλαια) που αναζητούσαν πεδία αξιοποίησης των κεφαλαίων τους με καλύτερους όρους.

β. Η εμφάνιση νέων δημόσιων αγαθών, άγνωστων την προηγούμενη περίοδο, τα οποία εμπορευματοποιούμενα υπόσχονταν υψηλά ποσοστά κερδοφορίας. Ο τομέας της πληροφορικής και το διαδίκτυο, είναι ένα χαρακτηριστικό τέτοιο πεδίο, με τη σύγκρουση (1983) μεταξύ Ρ. Στόλμαν (που υποστήριζε το ελεύθερο λογισμικό) και Μπ. Γκέιτς (που υποστήριζε την ιδιωτική ιδιοκτησία επ' αυτού) να είναι μια πολύ χαρακτηριστική, συμβολική και κομβική στιγμή. Στους τομείς αυτούς εκδηλώνο-

νται διαδικασίες πρωταρχικής συσσώρευσης, «περιφράξεις των κοινών-δημόσιων αγαθών» –διαδικασίες αντίστοιχες με εκείνες που περιέγραψε ο Μαρξ στις απαρχές των καπιταλιστικών σχέσεων–, με βασικό όχημα την κατοχύρωση της πατέντας. Η πατέντα στα νέα φάρμακα ή εμβόλια, καθώς και η τάση ελέγχου από τις επιχειρήσεις της έρευνας που γίνεται σε δημόσια πανεπιστήμια είναι μία ακόμη εκδήλωση της εν λόγω τάσης.

γ. Οι νέες τεχνολογίες (ιδιαίτερα των επικοινωνιών και του διαδικτύου), ο νέος τρόπος λειτουργίας του χρηματοπιστωτικού συστήματος, η εντεινόμενη καπιταλιστική διεθνοποίηση, καθιστούν κερδοφόρες δημόσιες υπηρεσίες ή αγαθά που πριν δεν ήταν. Έτσι, οι τομείς αυτοί γίνονται ελκυστικοί για το κεφάλαιο, με αποτέλεσμα την ανοικτή ένταξή τους στην ελεύθερη αγορά και την εμπορευματική παραγωγή.

δ. Η δυσμενής για την εργαζόμενη πλειοψηφία αλλαγή του κοινωνικού και πολιτικού συσχετισμού, όπως αυτή καταγράφεται τόσο στο εσωτερικό των χωρών (υποχώρηση εργατικής πάλης, αστική μετάλλαξη αριστερών κομμάτων κ.λπ.) όσο και διεθνώς – μεταξύ άλλων και με την κατάρρευση των χωρών του «υπαρκτού σοσιαλισμού».

***

Η τάση ένταξης των δημόσιων αγαθών στη σφαίρα της εμπορευματικής παραγωγής, στην αγοραία λογική, ως βασική πλευρά της στρατηγικής του κεφαλαίου στην παρούσα εποχή εκδηλώνεται με πολλές μορφές:

► Με την ανοικτή ιδιωτικοποίηση-αποκρατικοποίηση αγαθών ή υπηρεσιών που πριν παρέχονταν από το αστικό κράτος, με το λεγόμενο «σπάσιμο των κρατικών μονοπωλίων» και την «απελευθέρωση των αγορών» (με καταλυτικό τον ρόλο της ΕΕ σε αυτό) σε τομείς που δραστηριοποιούνταν σχεδόν αποκλειστικά το κράτος είτε με την ενίσχυση της παράλληλης λειτουργίας και ιδιωτικών επιχειρήσεων σε αυτούς τους τομείς.

► Με την επιβολή των ιδιωτικοοικονομικών κριτηρίων και της λαιμπτώμου του «κόστους-οφέλους» στη λειτουργία δημόσιων φορέων και υπηρεσιών. Αυτό οδηγεί, για παράδειγμα, στο να εγκαταλείπονται σιδηροδρομικές γραμμές, να μην στέλνονται γιατροί ή καθηγητές σε νησιά, να μην καλύπτονται οι ανασφάλιστοι από το σύστημα υγείας κ.λπ. – εν ολίγοις, να εγκαταλείπονται τομείς των οποίων η χρηματοδότηση με αγοραία κριτήρια κρίνεται «ασύμφορη», «μη αποδοτική», κι ως εξυπηρετούν κοινωνικές ανάγκες που στην περίπτωση αυτή δεν θα καλυφθούν ή θα καλυφθούν ατομικά μόνο από τους «έχοντες». Η πλευρά αυτή αναδεικνύει ως μείζον ζήτημα ταξικής διαπάλης όχι μόνο την ασφάλεια και το κόστος των δημόσιων αγαθών, αλλά και την προσβασιμότητα σε αυτά, δηλαδή το αν και κατά πόσο είναι προσιτά από την ευρεία κοινωνική πλειοψηφία.

► Με τους διάφορους τύπους ΣΔΙΤ (Συμβάσεων Δημοσίου-Ιδιωτικού Τομέα). Στην περίπτωση αυτή, ως φορέας παροχής εμφανίζεται τυπικά το Δημόσιο, το οποίο όμως αναθέτει μέσω συμβάσεων σε ιδιωτικές καπιταλιστικές εταιρείες την παροχή εν όλω ή εν μέρει του έργου που σχετίζεται με δημόσια αγαθά ή δημόσιες υπηρεσίες· πρόκειται για ανάθεση που γίνεται ενίοτε με υψηλό τίμημα (πολύ συχνά υψηλότερο από ό,τι είχε η παροχή του εν λόγω έργου από το κράτος) και λειτουργεί υπέρ της ιδιωτικής εταιρείας, η οποία εξασφαλίζει σίγουρη πελατεία και σίγουρα κέρδη. Σε κάποιες άλλες μορφές τους, οι εν λόγω συμβάσεις αφορούν την αξιοποίηση δημόσιων υποδομών προς όφελος των ιδιωτών (π.χ. χώρων των δημόσιων νοσοκομείων για απογευματινές ιδιωτικές υπηρεσίες από τους γιατρούς τους, με αντίτιμο να δίνεται στο νοσοκομείο ένα ποσοστό επί των εισπράξεών τους) ή την ενοικίαση-αξιοποίηση δημόσιου χώρου σε βάθος χρόνου (αυτό κάνουν οι επιχειρήσεις του αγροτο-βιομηχανικού συμπλέγματος στον Αμαζόνιο, οι κινεζικές επιχειρήσεις που ενοικιάζουν

καλλιεργήσιμες εκτάσεις στην Αφρική για δεκαετίες, αλλά και οι εταιρείες που δραστηριοποιούνται στην εξόρυξη υδρογονανθράκων και αναλαμβάνουν αυτό το έργο σε «οικόπεδα» του Αιγαίου ή άλλων σημείων της γης).

- ▶ Με τον έλεγχο δημόσιων φορέων από καπιταλιστικές επιχειρήσεις με μοχλό τη χρηματοδότηση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της περίπτωσης αποτελεί η έρευνα σε δημόσια πανεπιστήμια, με ό,τι αυτό συνεπάγεται (σε ποιον ανήκουν και από ποιον μπορούν να αξιοποιηθούν τα αποτελέσματά της κ.λπ.)
- ▶ Με την κατοχύρωση δικαιωμάτων ευρεσιτεχνίας, πατέντας –δηλαδή, με μια μορφή σύγχρονων «περιφράξεων»– σε επιστημονικές ή τεχνολογικές ανακαλύψεις που έχουν μια πρωτοτυπία –άλλοτε μεγαλύτερη, άλλοτε μικρότερη–, αλλά στηρίζονται σε προγενέστερες επιστημονικές γνώσεις της ανθρωπότητας που έχουν διαχυθεί-χρησιμοποιηθεί ελεύθερα. Η τάση αυτή εκδηλώνεται κυρίως σε τεχνολογίες αιχμής (πληροφορική, επικοινωνίες, διαδίκτυο, νέα υλικά κ.ά.), στις επιστήμες της ζωής (βιολογία, υγεία, φάρμακα, εμβόλια), στους σπόρους των καλλιεργήσιμων φυτών (ελέγχονται κατά 75% από ελάχιστες πολυεθνικές) κ.ά. Βεβαίως, υπάρχουν και κλασικού τύπου «περιφράξεις» από τα ιδιωτικά καπιταλιστικά συμφέροντα με πολιορκητικό κριό το αστικό κράτος, όπως δείχνει η διαπάλη για το δικαίω-

μα αλίευσης, υποθαλάσσιων ερευνών, αξιοποίησης των κοιτασμάτων κ.λπ. στο Βορειοδυτικό Πέρασμα (Αρκτικός Ωκεανός) και στο Αιγαίο ή η διαπάλη για τους αγωγούς ενέργειας και τους νέους δρόμους του εμπορίου.

***

Η τάση αυτή, της ευρείας και άμεσης ένταξης των δημόσιων αγαθών στη σφαίρα της εμπορευματικής-καπιταλιστικής παραγωγής δικαιολογείται από την πλευρά του κεφαλαίου και των εκπροσώπων του με ένα σύνολο επιχειρημάτων, η βάση των οποίων βρίσκεται στις θεωρητικές κατασκευές της Σχολής του Σικάγο. Κάποια από αυτά έχουν «αρνητική» χαρακτήρα: «ο κρατισμός και ο σοσιαλισμός δοκιμάστηκαν και απέτυχαν», λένε, άρα μόνη λύση αποτελεί η ελεύθερη αγορά. Άλλα επιχειρούν να προβάλουν ένα «θετικό» μήνυμα: το κίνητρο του κέρδους, το «σπάσιμο των κρατικών μονοπωλίων», ο ανταγωνισμός, η ελεύθερη αγορά οδηγούν στην πρόοδο, τη μείωση των τιμών και τη βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων αγαθών και υπηρεσιών, την εξατομίκευσή τους με βάση τις προσωπικές ανάγκες καθενός. Τέλος, άλλα αναγνωρίζουν έναν ορισμένο ρόλο του κράτους (του αστικού κράτους), ρόλο όμως που αφορά μια ορισμένη ρύθμιση των κανόνων του παιχνιδιού, του θεσμικού πλαισίου εντός του οποίου παρέχονται τα δημόσια αγαθά από ιδιωτικές καπιταλιστικές επιχειρήσεις.

Έχοντας πλέον μια εμπειρία τριών-τεσσάρων δεκαετιών, μπορούμε να συζητήσουμε για την ισχύ ή όχι αυτών των επιχειρημάτων και για τα αποτελέσματα που είχε η λεγόμενη αποκρατικοποίηση, η ανοιχτή ένταξη των δημόσιων αγαθών στη σφαίρα της εμπορευματικής-καπιταλιστικής παραγωγής. Να συζητήσουμε, μάλιστα, με κριτήριο το κόστος και την τιμή τους, την ποιότητα και την ασφάλειά τους αλλά και το πόσο προσिता είναι στην κοινωνική πλειοψηφία. Ας δούμε ορισμένα παραδείγματα:

- ▶ Το σύστημα υγείας και ασφάλισης στις ΗΠΑ και τη Βρετανία κυριαρχείται από την ελεύθερη αγορά και θεωρείται υψηλότερου επιπέδου – ίσως το κορυφαίο στον κόσμο. Κι όμως, στην πανδημία της COVID-19 αποδείχθηκε από τα πλέον αναποτελεσματικά (οι χώρες αυτές είχαν από τις υψηλότερες αναλογίες νεκρών ανά κάτοικο). Επιπλέον, είναι το σύστημα με την υψηλότερη δημόσια και ιδιωτική δαπάνη υγείας (απορροφά, δηλαδή, τα περισσότερα κονδύλια από τον κρατικό προϋπολογισμό αλλά και από τους «ατομικούς καταναλωτές» των υπηρεσιών υγείας) και ένα από τα πλέον δυσπρόσιτα στη λαϊκή πλειοψηφία (πάνω από 45 εκατομμύρια Αμερικανοί είναι ανασφάλιστοι).
- ▶ Η απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας και η διαπραγμάτευση της τιμής του ρεύματος στο χρηματιστήριο οδήγησε σε απογείωση της τιμής του κι όχι στο αντίστροφο, όπως διατεινόταν οι ιεροκήρυκες της ελεύθερης αγοράς και οι σχετικές οδηγίες της ΕΕ. Το παράδειγμα της Ελλάδας και των αποτελεσμάτων που είχε το «σπάσιμο του μονοπωλίου της ΔΕΗ» και η είσοδος ιδιωτικών εταιρειών στην ηλεκτροπαραγωγή είναι χαρακτηριστικό. Ομοίως και εκείνη της Βρετανίας, όπου υπήρξε αύξηση στις τιμές ενέργειας κατά 37% σε τρία χρόνια, παρότι στην αγορά δραστηριοποιούνται έξι εταιρείες (*Guardian*, 2015).
- ▶ Ανάλογα αποτελέσματα είχε η ιδιωτικοποίηση του νερού. Στην Πορτογαλία, η τιμή του αυξήθηκε έως 400%. Κι όταν,

μετά από κάποιες επιδημίες χολέρας λόγω της κακής ποιότητας του πόσιμου νερού, επανήλθε στους δήμους, η τιμή μειώθηκε άμεσα κατά 30%. Στο Παρίσι, η ιδιωτικοποίηση του νερού το 1985 οδήγησε σε αύξηση της τιμής έως και 260%, η δε επαναφορά του στο δημόσιο οδήγησε σε μείωση της τιμής και βελτίωση της ποιότητάς του. Τέλος, στη Βρετανία, η ιδιωτικοποίηση κατά την περίοδο 1989-1993 οδήγησε σε αύξηση της τιμής κατά 245% έως το 2006 και σε θανάτους από μολυσμένο νερό (σκάνδαλο Κάμελφορντ, 1988). Είναι, συνεπώς, ερμηνεύσιμο γιατί, σε μια έρευνα του 2017, το 70% ήθελε επιστροφή του νερού στο δημόσιο.

- ▶ Ίδια είναι η εικόνα στους σιδηροδρόμους διεθνώς, παρά τα όσα διατεινόταν οι υπερασπιστές των εγχώριων κυβερνήσεων κάθε απόκλισης, οι οποίοι υποστήριζαν ότι το δυστύχημα στα Τέμπη είναι είτε ένδειξη του «αναχρονιστικού» ελληνικού κράτους είτε απότοκο της «μπτσοτακικής αναληψίας» και δεν θα συνέβαινε σε κάποιο προηγμένο κράτος. Στη Βρετανία, τον χρόνο πριν την ιδιωτικοποίησή τους, το κόστος των σιδηροδρόμων ήταν 431 εκ. λίρες, ενώ μία δεκαετία μετά το κόστος είχε ανέλθει σε 6 δισ. λίρες, με το κράτος να επιδοτεί αδρά τους ιδιώτες καπιταλιστές, ώστε να συγκρατούν κάτω τα ναύλα. Χαρακτηριστική είναι μελέτη που δημοσίευσε ο *Guardian*, στην οποία αναφέρεται ότι κάθε χρόνο χάνονται από τα κρατικά ταμεία 1,2 δισ. λίρες εξαιτίας της ιδιωτικοποίησης και του τεμαχισμού των βρετανικών σιδηροδρόμων – ποσό που θα μπορούσε να επιφέρει μείωση στα εισιτήρια κατά 18%. Στις ΗΠΑ, κάθε δύο εβδομάδες εκτροχιάζεται ένα τρένο που μεταφέρει επικίνδυνα υλικά και το Αμερικανικό Γραφείο Στατιστικών Μεταφορών έχει καταγράψει 54.539 εκτροχιασμούς τρένων μεταξύ 1990 και 2021. Τέλος, στη Γερμανία, το κράτος παραμένει μοναδικός μέτοχος της Deutsche Bahn AG, η εταιρεία όμως λειτουργεί με ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια. Αποτέλεσμα: το 2019 σημείωσε

έσοδα ύψους 44 δισ. ευρώ και κέρδη προ φόρων πάνω από 5 δισ. ευρώ, έχοντας όμως μειώσει από το 1994 το σιδηροδρομικό δίκτυο κατά 17%.

***

Τα προαναφερθέντα παραδείγματα δεν φαντάζουν ίσως τόσο ακραία όσο εκείνο του δυστυχήματος στα Τέμπη ή της «κατάρρευσης» της ιδιωτικοποιημένης Αττικής Οδού στον χιονιά του 2022, εί- ναι όμως αρκετά αποκαλυπτικά για το πού οδηγεί η πλήρης και ανοιχτή παρά- δοση των δημόσιων αγαθών στη σφαίρα της αγοράς, της εμπορευματικής παρα- γωγής, των ιδιωτικών καπιταλιστικών συμφερόντων. Βρισκόμαστε, συνεπώς, σε σχέση με τα δημόσια αγαθά σε ένα σημείο καμπής στο οποίο:

- ▶ Κλονίζεται η αστική ιδεολογική ηγε- μονία και απομυθοποιούνται πλατιά τα αστικά ιδεολογήματα που υποστή- ριζαν ότι οι διάφορες μορφές ιδιωτικο- ποίησης θα βελτίωναν τις παρεχόμενες υπηρεσίες και την τιμή παροχής τους, μιας και η πραγματικότητα αποδεικνύει το αντίθετο.
- ▶ Έρχονται με οξύτητα στο προσκήνιο οι καπιταλιστικές αντιφάσεις και η αδυνα- μία να δοθούν φιλολαϊκές λύσεις εντός καπιταλιστικού πλαισίου και με όρους αγοράς
- ▶ Γίνεται φανερό ότι υπάρχουν οι επιστη- μονικές-τεχνολογικές δυνατότητες να δοθούν λύσεις προς όφελος της λαϊ- κής πλειονότητας, αλλά αυτές φρενά- ρονται από το καθεστώς της ιδιωτικής ιδιοκτησίας, της ελεύθερης αγοράς, του κέρδους και της ΕΕ, τόσο γενικά όσο και ειδικά στον τομέα των δημό-σιων αγαθών
- ▶ Η συνειδητοποίηση όλων των παρα- πάνω τροφοδοτεί μαζικούς αγώνες, «αμυντικούς» (για να μην ιδιωτικοποι- ηθεί έμμεσα ή άμεσα αυτό ή εκείνο το δημόσιο αγαθό) ή «επιθετικούς» (για να επανέλθει στο δημόσιο κάποιον, να κατοχυρωθεί ο δημόσιος χαρακτήρας κάποιου άλλου ή να ενισχυθεί το δημό-σιο, π.χ., σύστημα υγείας ή παιδείας), και αναδεικνύει τη δυνατότητα-τάση

αυτό το πεδίο των δημόσιων αγαθών να αποτελέσει κόμβο ευρύτερης ριζο-σπαστικοποίησης, κόμβο εκδήλωσης μιας γενικότερης αντίθεσης προς το καπιταλιστικό καθεστώς.

Με δεδομένη αυτή την κατάσταση, τα αντικαπιταλιστικά ρεύματα, οι δυνάμεις της εργατικής-κοινωνικής χειραφέτησης οφείλουν να «σπκώσουν το γάντι», να ανταποκριθούν στην πρόκληση – κι αυτό όχι μόνο όταν ή αν συμβεί κάποιο τραγικό ατύχημα, μια τεράστια αύξηση του κό-στους, μια πανδημία, αλλά με στρατηγικό τρόπο, ακριβώς όπως η τάση ιδιωτικοποίησης-«αγοραιοποίησης» των δημόσιων αγαθών έχει στρατηγική-κομβική σημα-σία στην κυρίαρχη γραμμή πλεύσης του κεφαλαίου στην Ελλάδα και διεθνώς.

Η ανταπόκριση σε αυτή την πρόκληση απαιτεί έναν συνδυασμό δράσεων, οι οποίες θα περιλαμβάνουν το αξιακό-ι-δεολογικό πεδίο (αποκαθήλωση της αγοράς, της εμπορευματοποίησης και των αγοραίων κριτηρίων), το κινηματι-κό-πολιτικό (με διατύπωση στόχων πάλης και πολιτικών διεκδικήσεων που θα αντι-στρατεύονται στην πράξη την κυρίαρχη γραμμή του κεφαλαίου για τα δημόσια αγαθά, με όρους μαζικής συσπείρωσης και πάλης, και με επιδίωξη επιβολή ρή-ξεων και κατακτήσεων) και το στρατηγικό (ανάδειξη και στο παρόν του μοναδικού δρόμου που μπορεί να απαντήσει στις λαϊκές ανάγκες, του δρόμου που περνά από την αντικαπιταλιστική επανάσταση, την εργατική εξουσία, την κατάργηση της ιδιωτικής ιδιοκτησίας, της αγοράς και της εκμετάλλευσης).

Οι δράσεις αυτές οφείλουν να συν-δυάζουν το «αμυντικό» στοιχείο (όχι στην ιδιωτικοποίηση, υπεράσπιση του δημόσιου χαρακτήρα κ.λπ.) με το «επι-θετικό» στοιχείο (διεκδίκηση ρωγμών και κατακτήσεων απέναντι στην κύρια γραμμή του καπιταλισμού, που είναι η ιδιωτικοποίηση-εμπορευματοποίηση των δημόσιων αγαθών). Υποστηρίζεται ενίστε ότι η δεύτερη πλευρά (δηλ. η διεκδίκηση να παρέχονται αποκλειστικά από δημόσιο φορέα μια σειρά κοινά αγαθά που έχουν ιδιωτικοποιηθεί) απηχεί ρεφορμιστικές λογικές ή αυταπάτες και γραμμή ενσω-

μάτωσης στο σύστημα. Μπορεί και ναι, αλλά πάντως όχι υποχρεωτικά. Διότι, το ζήτημα δεν είναι μόνο τι διεκδικείς, αλλά και σε ποιο πλαίσιο, με ποια λογική, με ποιο τρόπο. Επ' αυτού, η εμπειρία –και του ελληνικού κινήματος– έχει δείξει ότι η ρεφορμιστική λογική και η γραμμή ενσωμάτωσης μπορεί κάλλιστα να συνδυαστεί (και έχει συνδυαστεί) τόσο με αμυντικά όσο και με επιθετικά αιτήματα.

Υποστηρίζεται, επίσης, ότι η διεκδίκηση για πέρασμα στο δημόσιο ή για παροχή των κοινών αγαθών από αποκλειστικά δημόσιους φορείς υποτιμά τον χαρακτήρα του αστικού κράτους και την υπέρ του κεφαλαίου λειτουργία του εντός καπιταλιστικών συνθηκών. Και πάλι, μπορεί και ναι, αλλά πάντως όχι υποχρεωτικά. Σε κάθε περίπτωση, μια λογική που προβάλλει τη δημόσια-συλλογική ιδιοκτησία στα κοινά αγαθά, υποστηρίζει την επάνοδο των ιδιωτικοποιημένων στο δημόσιο χωρίς αποζημίωση των ιδιωτών, αντιστρατεύεται την παροχή τους με όρους αγοράς και εμπορευματικών σχέσεων, τα αγοραία-ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια στη λειτουργία των δημόσιων φορέων και τα νήματα κρατικομονοπωλιακής συνύφανσης, και παράλληλα υποστηρίζει την καθολική, ποιοτική και δημόσια ή με πολύ μειωμένη τιμή πρόσβαση σε αυτά – μια τέτοια λογική είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς ότι είναι ενσωματώσιμη ή ότι υποτιμά-αγνοεί τον χαρακτήρα του αστικού κράτους. Και αν αυτή τον υποτιμά, γιατί δεν τον υποτιμά η γραμμή που αντιστρατεύεται από αμυντική σκοπιά κάποιες ιδιωτικοποιήσεις υπηρεσιών ή και αγαθών που παρέχονται από το αστικό κράτος σήμερα; Με λίγα λόγια, αν το αίτημα για «εθνικοποίηση» (ως συμπύκνωση μιας λογικής σε επίπεδο συνθήματος-στόχου) εντός καπιταλισμού είναι προβληματικό, διότι αναφέρεται στο αστικό κράτος, γιατί δεν είναι προβληματικό το όχι στην ιδιωτικοποίηση; Το μη ιδιωτικοποιημένο δημόσιο αγαθό, από το αστικό κράτος δεν θα εξακολουθεί να παρέχεται;

Και κάτι τελευταίο. Οι καπιταλιστικές σχέσεις, με άλλα λόγια οι σχέσεις κεφαλαίου-εργασίας, εκφράζονται σε πολλά πεδία. Από τα πλέον θεμελιακά είναι το

άμεσο πεδίο της εκμετάλλευσης και της απόσπασης υπεραξίας, καθώς και το πεδίο της ιδιοκτησίας. Κατά συνέπεια, η ταξική πάλη και ο επαναστατικός αγώνας δεν μπορεί παρά να διεξάγονται και να κρίνονται και στα δύο αυτά πεδία. Δεν μπορεί παρά να διεκδικούν ενιαία και παράλληλα πλήγματα (μείωση) στο βαθμό εκμετάλλευσης και στο σύστημα απόσπασης υπεραξίας (δηλ. αυξήσεις στους μισθούς ή απόκρουση της μείωσής τους) και πλήγματα στο σύστημα της ιδιωτικής ιδιοκτησίας (είτε με αμυντικά είτε με επιθετικά αιτήματα). Αν δεν το κάνουν, είναι σαν να εγκαταλείπουν ένα πεδίο ταξικής διαπάλης στον αντίπαλο, σαν να μην τον παρενοχλούν καν – και μάλιστα σε ένα πεδίο που στην παρούσα φάση αποτελεί στρατηγική επιλογή του.

Φυσικά, ο κίνδυνος του ρεφορμισμού είναι παρών και εδώ: τον έχει και αυτός που διεκδικεί αυξήσεις στους μισθούς, χωρίς να συνοδεύει αυτό τον στόχο με το ότι χωρίς κατάργηση του καθεστώτος της εκμετάλλευσης και της απόσπασης υπεραξίας αποκλείεται η ριζική βελτίωση της θέσης της κοινωνικής πλειοψηφίας.

Τον έχει, επίσης, όποιος αντιτίθεται στην ιδιωτικοποίηση ή διεκδικεί την εθνικοποίηση-κρατικοποίηση των δημόσιων αγαθών ή την παροχή τους έξω από τους όρους αγοράς, χωρίς να αντιμάχεται έμπρακτα και συνολικά το καθεστώς της ιδιωτικής ιδιοκτησίας και των εμπορευματικών σχέσεων, καθώς και το αστικό κράτος ως «συλλογικό κεφαλαιοκράτη» – κάτι που κάνουν τόσο τα ρεύματα που φαντασιώνονται ότι τα δημόσια αγαθά μπορούν να παρέχονται από «αντιεμπνευματικές νησίδες» και υπό «αντιεμπνευματικούς όρους», χωρίς συνολική ρήξη με το πλαίσιο της ιδιωτικής ιδιοκτησίας, της αγοράς, των εκμεταλλευτικών σχέσεων, της ΕΕ, όσο και οι δυνάμεις που επίσης φαντασιώνονται ότι μπορεί αυτά τα δημόσια αγαθά να τα παρέχει μια κάποια «λαϊκή εξουσία» η οποία δεν θα έχει προκύψει από επαναστατική ανατροπή των καπιταλιστικών σχέσεων και δεν θα ταυτίζεται με την εργατική εξουσία που θα έχει εγκαθιδρυθεί μετά από μια τέτοια ανατροπή. **Τ**